

lic. Adrian Filipiuk
Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej

TERRORYZM JAKO WSPÓŁCZESNE ZAGROŻENIE

TERRORISM AS TODAY'S THREAT

Streszczenie

Motywacją do podjęcia tematu niniejszego opracowania jest występujące w ostatnich latach zagrożenie terrorystyczne. W pracy wskazano na wielowymiarowość terroryzmu i jego ewolucję. Analiza literatury przedmiotu pozwoliła na przedstawienie stwierdzenia, że terroryzm na przestrzeni lat istotnie się zmienił, a jego współczesny obraz ma oparcie w ideologii radykalnych odłamów islamu. Ponadto terroryzm cechuje globalny zasięg, wykorzystanie zindoktrynowanych „żołnierzy”, zamachy samobójcze, struktury sieciowe, wykorzystanie nowych technologii, małe potrzeby finansowe oraz nastawienie na największą liczbę ofiar i szkód.

Słowa kluczowe: analiza, bezpieczeństwo, cele, elementy, terroryści

Abstract

The motivation to take up the subject of this study is the terrorist threat that has occurred in recent years. The paper shows the multidimensionality of terrorism and its evolution. The analysis of the literature on the subject allowed to present the statement that terrorism has changed significantly over the years, and its contemporary image is based on the ideology of radical factions of Islam. Moreover, terrorism is characterized by a global reach, the use of indoctrinated „soldiers”, suicide bombings, network structures, the use of new technologies, low financial needs and the focus on the highest number of victims and damages.

Keywords: analysis, security, goals, elements, terrorists

Wstęp

W ostatnich latach można obserwować wzmożoną aktywność terrorystów. Pewnym przełomowym momentem był atak na World Trade Center w 2001 roku, gdyż od tamtej pory zamachy terrorystyczne przybrały na sile. Kilka lat temu powstało Państwo Islamskie, którego założycielami byli terroryści. Również w Europie obserwować można częste przypadki samobójczych zamachów. Nie brak opinii, że terroryzm jest największym zagrożeniem globalnym XXI wieku.

Warto zauważyć jednak, że nie jest to nowe zjawisko i na przestrzeni wieków znacząco ewoluowało. Zamachy terrorystyczne mają długą historię, ale to właśnie współczesne w znacznie większym stopniu osiągają podstawowy cel – wywołują strach społeczeństwa, co jest efektem globalizacji i upowszechnienia mass mediów. W zasadzie współczesny terroryzm został zdominowany przez jego islamsko-fundamentalistyczną odmianę. Organizacje terrorystyczne z Bliskiego Wschodu przeprowadziły szereg spektakularnych zamachów w Stanach Zjednoczonych i Europie, pozostają ciągle aktywne, doskonaliły swoje techniki, a zagrożenie z ich strony cały czas istnieje. Ze względu na ich charakterystyczną organizację, walka z tymi ugrupowaniami jest bardzo ciężka, niemniej dalej jest możliwa, czego efektem jest szereg sukcesów służb w różnych krajach. Niestety, skuteczne zamachy nadal się zdarzają.

Warto omówić kwestię tego, czym właściwie jest terroryzm i jak wygląda jego współczesna odmiana. Zrozumienie danego zjawiska jest ważnym aspektem uniemożliwiania terrorystom ich podstawowego celu – wzbudzania strachu i napięć społecznych. Wydaje się bowiem, że duża część społeczeństwa postrzega terroryzm wyłącznie przez pryzmat islamu i walki religijnej, nie dostrzegając prawdziwych celów terrorystów. To natomiast może wzbudzać niepotrzebne i groźne konflikty społeczne.

Etymologia terroryzmu

Terroryzm nie jest pojęciem jednoznacznym, a jego znaczenie ewoluowało na przestrzeni lat, jest też zależne od stosowanego kontekstu. Autorzy badający zjawisko terroryzmu opracowali wiele podejść do tego terminu. Wieloaspektowość tego zjawiska i pojęcia sprawia, że najlepiej jest rozpatrywać je w odniesieniu do konkretnych sytuacji.

Podstawowym aspektem, który może wyjaśniać znaczenie pojęcia terroryzmu jest jego etymologia, która bezpośrednio pochodzi z łaciny, gdzie *terror* oznacza strach, a *terrere* straszenie¹. Zaznaczyć tu trzeba, że zjawisko terroryzmu jako specyficzna forma walki nie jest nowe, jest nawet bardzo stare, niemniej nie było nazywane „terroryzmem”, a nazwa ta upowszechniła się w okresie rewolucji fran-

¹ I. Wieczorek, *Zjawisko terroryzmu*, [w:] Zeszyty Naukowe Kujawskiej Szkoły Wyższej, Nr 1/2016, s. 231-250.

cuskiej. Wówczas terrorem nazywano pewien okres rządów, który cechował się niebywałą brutalnością, stosowaniem powszechnych represji, dokonywaniem masowych zbrodni, co skutkowało brakiem poczucia bezpieczeństwa i powszechnym przerażeniem. Takie działanie miało na celu wywołać bezwzględny posłuch społeczeństwa i absolutną wierność rewolucji².

Jak można jednak zauważyć – terror to nie terroryzm, dlatego nie należy mylić tych pojęć. Ich zestawienie jednak jest o tyle ważne, że pozwala wyodrębnić pewne zasadnicze cechy tych zjawisk. Terror dotyczy używania przemocy w celu zastraszenia, najczęściej przed podmiot silniejszy wobec słabszych. W tym kontekście mówi się często o rządach terroru, czyli specyficznej formie sprawowania władzy i rzeczywiście terror najczęściej przybiera formę funkcjonowania państwa poprzez zastraszanie obywateli. Terror często stosowany jest wobec społeczeństwa podbitego państwa. Przyrównując do tego terroryzm we współczesnym znaczeniu zauważyć można, że relacja działania jest odwrócona w ujęciu podmiotowym – to słabszy zastrasza silniejszego, poprzez specyficzne formy działań, o niezwykle agresywnym charakterze (np. zamachy). Również i w tym przypadku zasadniczym celem jest zastraszanie i osiągnięcie przez to zakładanych celów. To pewnego rodzaju forma szantażu, a taktyka działania terrorystów opiera się zazwyczaj na atakowaniu z ukrycia, atakowaniu bezbronnych osób albo atakowania infrastruktury krytycznej lub niszczenie ważnych zasobów. Zamiarem jest wzbudzenie powszechnego strachu, obaw o życie i bezpieczeństwo, a przez to destabilizację wewnętrzną, która może zmusić rządzących do ustępstw albo nawet doprowadzić do obalenia władzy³. Terroryzm charakteryzuje się przede wszystkim podejmowaniem przez relatywnie małe grupy (a nawet jednostki) działań, które nie ograniczają się do bezpośredniego atakowania określonych wrogów – uderzają też w przypadkowych ludzi, żeby stworzyć atmosferę strachu, zagrożenia bezpieczeństwa, bezsilności i poczucia niemożności schwytania sprawców. W tym kontekście terroryzm może przyjmować różne oblicza – sprawcy mogą atakować przedstawicieli władzy, mogą atakować określone grupy społeczne albo uderzać w ważną infrastrukturę (co przełożyć może się na krzywdę ogromnej liczby osób). Przy terroryzmie często podkreśla się rozgłos medialny, który potęguje poczucie strachu, może promować ideologię oraz przyciągać nowych członków. Ważnym elementem strategii terrorystów jest wpływ na organy władzy, które stosując środki represyjne często tracą zaufanie obywateli⁴.

Podsumowując powyższe, terroryzm w ogólnym ujęciu to różnie umotywowane ideologicznie, planowane i zorganizowane działania skutkujące naruszeniem istniejącego porządku prawnego, podjęte w celu wymuszenia na władzach państwowych i społeczeństwie określonych zachowań, często naruszając dobra osób

² R. Antonów, *Charakterystyka współczesnego terroryzmu*, [w:] Acta Universitatis Wratislaviensis, Nr 4/2015, s. 73-79.

³ S. Wojciechowski, *Terroryzm na początku XXI wieku. Pojęcie. Przejawy. Przyczyny*, Wydawnictwo Contact, Poznań 2013, s. 66.

⁴ T. Abo Saeid, *Organizacja Narodów Zjednoczonych w walce z terroryzmem*, [w:] Zeszyty Naukowe WSiP, Nr 4/2014, s. 64-80.

postronnych. Działania takie realizowane są z całą bezwzględnością przy pomocy różnych środków (przemocy, użycia broni) w celu nadania rozgłosu i celowego wytworzenia lęku w społeczeństwie.

Przedstawione wyjaśnienia istoty terroryzmu są jednak dość nieprecyzyjne, z różnych względów. Przede wszystkim terroryzm jest zjawiskiem dynamicznym i ewoluującym – z czasem w miejsce starych, powstają nowe organizacje, zmienia się też formy ich działalności. Można zauważyć, że współcześnie rośnie liczba nowych grup terrorystycznych, które wywodzą się z partii politycznych, odłamów religijnych, ruchów niepodległościowych i mniejszości etnicznych. Czasami bardzo trudno wskazać jest różnicę między terroryzmem a walką narodowyzwoleńczą czy nawet walką obronną. Terror, partyzantka i separatyzm określane są jako zjawiska i procesy pokrewne, sprawiając pewne trudności w interpretacji terroryzmu. Przede wszystkim ważne znaczenie ma w tym perspektywa – to czy dane zjawisko jest terroryzmem może zależeć od podmiotu oceniającego. Atakujący mogą uważać się za bojowników o niepodległość, atakowani natomiast uważać będą ich za terrorystów. Pojawiają się też nowe, charakterystyczne odmiany tego zjawiska – ekoterroryzm, cyberterroryzm oraz tzw. terroryzm globalny, który wydaje się być niezwykle ekspansywny.

Analizy pojęcia terroryzmu wskazują, że⁵:

- działania terrorystyczne mogą wynikać z różnych motywów i mieć różne cele;
- działania terrorystyczne są planowane i realizowane przez jednostkę albo grupy osób, mając przemyślany, destrukcyjny i sprzeczny z prawem charakter;
- działania terrorystyczne wymierzone są w podmioty międzynarodowe, instytucje, ich przedstawicieli, infrastrukturę, obywateli, mienie i symbole.

Według wielu badaczy zagadnienie terroryzmu nie może być jednoznacznie zdefiniowane, bo jest zbyt rozległe. Dlatego często do jego określenia wykorzystuje się wykaz najbardziej typowych cech, które nie zawsze występują jednak jednocześnie⁶:

- okrucieństwo i brak moralnych oporów w realizowanej aktywności;
- wzbudzenie powszechnego i silnego poczucia zagrożenia przez zastraszenie społeczeństwa i politycznych elit;
- wymuszenie szantażem zmian politycznych;
- gloryfikacja siły jako metody walki;
- próby uzyskania rozgłosu przez zaistnienie w mediach.

Koniecznym przy tym trzeba podkreślić, że akty terrorystyczne nie są ukierunkowane wyłącznie na obalenie władzy i wymuszanie ustępstw. Może być to próba przeprowadzenia rewolucji przez anarchizację życia publicznego, sprowokowanie ograniczania swobód obywatelskich i wywołanie represji ze strony władz, czy nawet wrogości społeczeństwa, w szczególności w odniesieniu do niektórych

⁵ S. Wojciechowski, *Terroryzm na początku XXI wieku...*, dz. cyt., s. 61.

⁶ T. Abo Saeid, *Organizacja Narodów Zjednoczonych...*, dz. cyt., s. 64-80.

grup społecznych⁷. Przykładem tego może być działanie islamskich ekstremistów. Wielu muzułmanów od lat żyje w Europie, natomiast terroryści nawiązujący do ideologii islamskiej powodują wrogość autochtonów względem imigrantów – dziś dość powszechne są nastroje ksenofobiczne i identyfikowanie muzułmanów z terrorystami. Skutki tego są bardzo różne – czasami osoby mające trudności asymilacyjne, sfrustrowane swoim losem, biorą zbrojny odwet na swoim otoczeniu.

Przy analizie pojęcia można uwzględnić też aspekty prawne. W polskich aktach normatywnych występuje jednak tylko pojęcie przestępstwa „o charakterze terrorystycznym, ale może to pomóc określić pojmowanie terroryzmu. Według kodeksu karnego jest to czyn zabroniony popełniony w celu: poważnego zastraszenia wielu osób, zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności, wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej – a także groźba popełnienia takiego czynu”⁸. W aktach prawa międzynarodowego jedną z najważniejszych definicji formułuje ONZ, wskazując, że terroryzm to „przestępcze działanie wymierzone w ludność cywilną lub groźba takich działań, powodująca śmierć, poważne cieleśne zranienie lub branie zakładników, które ma na celu wywołanie poczucia strachu w społeczeństwie lub części społeczeństwa”⁹. Centralna Agencja Wywiadowcza USA definiuje terroryzm jako groźbę użycia przemocy albo użycie przemocy w celach politycznych przez pojedyncze jednostki lub grupy ludzi, niezależnie od działania na rzecz władzy państwowej lub w opozycji do niej, w sytuacji, gdy ich działania mają zastraszyć lub przerazić bezpośrednio ofiary oraz osoby postronne¹⁰.

Terroryzm, jak już wskazano, posiada wiele odmian, można więc wyróżniać różne jego rodzaje. Klasyfikować można je według kryterium działającego podmiotu, założeń doktrynalnych i celów ideologicznych, taktyki walki, celu ataku i politycznej strategii¹¹. Inna klasyfikacja wyróżnia cztery typy kryteriów: taktyczne i operacyjne (używany przez terrorystów rodzaj broni i sposób działania), teleologiczne (zwracające uwagę na cel przemocy – charakter polityczny, religijny lub ideologiczny), podmiot działań terrorystycznych (podmioty niepaństwowe, państwa), cel ataków (niewinni, cywile, cele bezpośrednie, pośrednie)¹².

Kryterium działającego podmiotu pozwala wyróżnić terroryzm polityczny, w którego zakres wchodzi sponsorowany i sterowany przez obce państwa terroryzm agenturalny oraz terroryzm ideowy. W takim ujęciu można wyróżnić jeszcze terroryzm niepolityczny, tzw. kryminalny, który dotyczy działań zorganizo-

⁷ Z. Cesarz, E. Stadtmuller, *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 88.

⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. z 1997 nr 88 poz. 553).

⁹ M. Byczyk, *Walka z terroryzmem jako zadanie prawa karnego - uwagi na marginesie wprowadzenia do kodeksu karnego art. 259a*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2017, z. 1, s. 73-84.

¹⁰ M. Zajda, *Teoretyczne aspekty terroryzmu*, [w:] Security, Economy & Law Nr 8/2015, s. 64-72.

¹¹ W. Jaruszewski, *Terroryzm w dobie współczesnych konfliktów*, [w:] Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych Politechniki Koszalińskiej, Nr 17/2013, s. 131-145.

¹² T. Kuniński, *Wokół definicji terroryzmu C.A.J. Coady’ego*, [w:] Diametros, Nr 33/2012, s. 40-57.

wanych grup przestępczych chcących osiągać swoje cele, głównie ekonomiczne¹³. Cel ataku może różnicować terroryzm ekonomiczny (celem jest zaburzenie funkcjonowania gospodarki) terroryzm indywidualny (celem są konkretne osoby, zazwyczaj wysoko postawieni politycy i ich rodziny) i terroryzm masowy (celem są przypadkowe ofiary, najczęściej w miejscu publicznym i w możliwie największej liczbie)¹⁴. Założenia doktrynalne i ideologiczne pozwalają wyróżnić terroryzm separatystyczny (celem jest doprowadzenie do secesji państwa), terroryzm rewolucyjny (anarchistyczny, którego celem jest zniszczenie struktur państwa), terroryzm nacjonalistyczny (propagujący skrajnie nacjonalistyczne i szowinistyczne idee przy użyciu zbrodniczych metod), terroryzm islamski (inspirowany radykalnymi odłamami islamu), terroryzm millenarystyczny (np. ekoterroryzm i sekty religijne)¹⁵. Taktyka walki pozwala wyróżnić terroryzm represywny (stosowany przez reżimy), terroryzm defensywny (stosowany w walce z najeźdźcą w celu obrony suwerenności, kultury, zmian i jako działanie odwetowe), terroryzm ofensywny (ukierunkowany na polityczne i społeczne zmiany przez szantaż i wymuszenie działań na władzy, ukierunkowany na zmianę istniejącego porządku)¹⁶. Nieokreślonym w żadnej klasyfikacji kryterium może być środowisko – terroryzm lądowy, morski, lotniczy, cybernetyczny¹⁷. Jak zdołano przedstawić – terroryzm jest niezwykle skomplikowanym i złożonym zjawiskiem o wielu obliczach. Jego definicje i postrzeganie najczęściej zależy od przyjmowanej perspektywy.

Geneza terroryzmu

Różne formy terroryzmu występowały w historii świata od bardzo dawna, oczywiście początkowo nie miały swojej nazwy, nie były nazywane terroryzmem, bo termin ten wykształcił się znacznie później. Zastosowanie takiej formy walki w starożytnych czasach nie powinno jednak dziwić, ponieważ jest bardzo skuteczna, również dziś.

Prawdopodobnie nie da się określić pierwszego w dziejach ataku o charakterze terrorystycznym, możliwe, że takie zdarzenie wykracza poza znaną historię. Niemniej w literaturze najczęściej przypisuje się pierwszy akt terroryzmu Herostratesowi z Efezu, który w 356 p.n.e. podpalił świątynię Artemidy, a jego pobudki były bardzo niskie – według legendy niszcząc jedną z najwspanialszych świątyń swoich czasów chciał w ten sposób zyskać sławę. O ile można przypisywać temu zdarzeniu pewne cechy terroryzmu, to jednak trudno jest to porównywać z późniejszymi jego formami – brakuje w tym przede wszystkim motywacji po-

¹³ B. Bolechów, *Terroryzm (w:) Organizacje międzynarodowe w działaniu*, A. Florczak, A. Lisowska (red.), Wydawnictwo OTO, Wrocław 2014, s. 53-86.

¹⁴ W. Jaruszewski, *Terroryzm w dobie...*, dz. cyt., s. 131-145.

¹⁵ R. Borkowski, *Terroryzm ponowoczesny*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, s. 119-120.

¹⁶ K. Wiak, *Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2010, s. 31.

¹⁷ S. Wojciechowska-Filipek, Z. Ciekankowski, *Bezpieczeństwo funkcjonowania w cyberprzestrzeni jednostki - organizacji - państwa*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2015, s. 12.

litycznych czy ideologicznych, a zachowaniu Herostratesa bliżej do wandalizmu. Pozostając na obszarze Starożytnej Hellady można przytoczyć inne zdarzenia z podobnego okresu. W czasach antyku dość powszechne było występowanie tyranii, czyli przejmowania władzy przez jednostki i sprawowanie jej w autorytarny sposób. Było to sprzeczne z wartościami niektórych demokratycznych polis, toteż znajdowały się osoby, które podejmowały zamachy na tyranów, uważane były za bohaterów, a ich czyny były usprawiedliwiane. W pewnym zakresie wpisuje się to w terroryzm o podłożu ideologicznym¹⁸.

Innym przykładem może być Sparta, gdzie elementem wychowania był specyficzny rytuał polegający na tym, że poszczególni wychowankowie podejmowali indywidualne misje polegające na terroryzowaniu zniewolonej ludności. Trzeba wiedzieć, że Spartanie stanowili w swoim kraju mniejszość i nieustannie obawiali się buntów pozostałej ludności. Dlatego przykładano dużą uwagę do wychowania militarne, a pewną formą inicjacji był rytuał polegający na mordowaniu przypadkowych osób, niszczeniu ich pól i wiosek. Poprzez nieustanne zastraszanie Sparta zapobiegała wewnętrznym rozruchom. W tym przypadku właściwiej mówić jest jednak o terrorze, bo mniej liczni Spartanie z pewnością posiadali wyraźną przewagę wojskową. Niemniej w literaturze ten wycinek historii również zaliczany jest do genezy terroryzmu¹⁹.

Ważne formy terroryzmu, bardzo podobne do współczesnych, wykształciły się na Bliskim Wschodzie. Mieszkańcy Palestyny (przede wszystkim zeloci – radykalne ugrupowanie polityczno-religijne) walczyli z rzymskim protektoratem i żydowskimi kolaborantami, wykorzystując techniki skrytobójcze. Podczas ulicznych zgromadzeń mieszały się z tłumem i pchnięciem sztyletu niezauważenie mordowali swoich przeciwników. Zabójcy ze względu na sposób działania nazywani byli sykariuszami (sztyletnikami), którzy tworzyli jeszcze bardziej radykalny odłam zelotów. W podobny sposób działali tzw. asasyni w Persji, których stowarzyszenie powstało ok. 1090 roku n.e. Jego członkowie dopuszczali się motywowanych politycznie zabójstw na władzach i ich rodzinach, wywołując powszechny strach²⁰. Co ciekawe, nazwa ta do dziś funkcjonuje w wielu językach jako określenie skrytobójców²¹.

Momentem w którym dopatrywać można się genezy terminu terroryzmu jest czas Rewolucji Francuskiej, przypadającej na koniec XVIII wieku. W tym okresie komitety rewolucyjne stosowały represje przeciw (często wyimaginowanym) wrogom rewolucji. Najbardziej krwawy okres rządów określony został „terrorem”, a odpowiedzialnych zań jakobinów (ruch polityczny) nazwano „terrorystami”. W tym czasie ok. 300 tys. obywateli Francji doznało represji, a ok. 40 tys. za-

¹⁸ S. Wojciechowski, *Terroryzm na początku XXI wieku. Pojęcie. Przejawy. Przyczyny*, Wydawnictwo Contact, Poznań 2013, s. 10.

¹⁹ B. Bolechów, *Terroryzm w świecie podwubiegunowym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 35.

²⁰ J. Dworzecki, *Terroryzm jako zagrożenie współczesnego świata*, [w:] *Zeszyt Naukowy*, Nr 5/2011, s. 181-235.

²¹ Tamże, s. 11.

mordowano, często publicznie, nierzadko też bez decyzji sądu. Choć nie pasuje to do współczesnego rozumienia terroryzmu to w literaturze często podkreśla się te wydarzenia, w celu określenia genezy samego pojęcia, ale też ewolucji form zjawiska²².

W kolejnych dekadach duże znaczenie na polu rozwoju terroryzmu okazał się mieć anarchizm, który był wyrazem buntu wobec porządku świata – zła upatrywano przede wszystkim w działaniu instytucji państwowych. Celem anarchistów była walka z przymusem politycznym, ekonomicznym i moralnym. W kontekście anarchizmu terroryzm przybrał formę kontrterroru, jako działanie przeciwko dominacji militarnej, ekonomicznej i kulturowej poszczególnych państw, co postrzegane było jako forma ucisku. Terroryzm był zatem doskonałą formą osiągnięcia celów w walce z silniejszym wrogiem jakim było państwo. Okres ten uznawany jest za największy rozkwit ruchów terrorystycznych, tym bardziej, że zasilany był niezadowolaniem wielkich mas robotników, którzy przez większość życia ciężko pracowali, a ich sytuacja materialna bardzo kontrastowała z kapitalistami, posiadaczami ziemskimi i arystokracją. Terroryzm czerpał też energię z dyskryminacji koherentnych narodów podbitych przez imperia. Terroryzm stał się więc w swoim czasie podstawową metodą walki o postęp społeczny oraz wyzwolenie narodowe, był jednak też wykorzystywany do osiągnięcia celów politycznych przez ugrupowania anarchistyczne i socjalistyczne²³.

Celem anarchistów i innych organizacji najczęściej były osoby utożsamiane z władzą, a sami zamachowcy starali się unikać ofiar wśród przypadkowych osób. Działania te były niekiedy bardzo skuteczne, bo terrorystom udało się przeprowadzić skuteczne zamachy nawet na głowy państw. Od roku 1880 aż do wybuchu I wojny światowej nie było roku bez zamachów na władców, ministrów oraz innych przedstawicieli władz państwowych. Najbardziej znanym przejawem terroryzmu tego okresu jest zamach na austriackiego księcia Ferdynanda w 1914 roku, co przyczyniło się do wybuchu I Wojny Światowej. Początkowo większość ugrupowań terrorystycznych identyfikowała się z anarchizmem, nie mieli też problemu z określaniem siebie jako terrorystów (później się to zmieniło gdy terroryzm nabrał negatywnych konotacji), ale na skutek funkcjonowania wielonarodowych mocarstw ich ideologia nabrała cech narodowo-wyzwoleńczych. Bez względu na ideologię można zauważyć, że głównym czynnikiem terrorystów jest sprzeciw wobec określonej władzy, najczęściej tej dominującej i represyjnej²⁴.

W kolejnych dekadach model działania uległ pewnej zmianie – zamiast atakować polityków (których miejsce zastępował zwykle inny polityk) ataki zaczęto ukierunkowywać wobec całego społeczeństwa lub określonych grup społecznych. W założeniu miało to powodować niechęć całego społeczeństwa do władz, obarczenie ich winą i wykazanie nieudolności działania. W taki sposób na przełomie

²² P. Sitko, *Terroryzm. Rola i miejsce Policji w jego zwalczaniu*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Katowicach, Katowice 2013, s. 13-14.

²³ J. Dworzecki, *Terroryzm jako zagrożenie...*, dz. cyt., s. 181-235.

²⁴ M. Kucharski, *Wpływ zjawiska terroru i terroryzmu na bezpieczeństwo państwa*, [w:] *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, Nr 1/2015, s. 21-34.

XIX i XX wieku terroryści ormiańscy walczyli z rządem osmańskim, podobny sposób walki z Turkami podjęli też Macedończycy, również Serbowie, gdzie nacjonalistyczna „Młoda Bośnia” stosowała takie działania przeciwko imperium Habsburgów²⁵. Początek XX wieku to także coraz częstsze działania terrorystów inspirowane ideologią nacjonalistyczną (terroryzm separatystyczny)²⁶.

Po II wojnie światowej działania terrorystyczne na świecie bardzo dynamicznie się rozwinęły, a szczególne nasilenie zjawiska przypada na połowę lat 60. Terroryzm zaczęto kojarzyć głównie z ugrupowaniami rewolucyjnymi występującymi przeciwko Europejczykom w Azji, Afryce, na Bliskim Wschodzie. Wiele państw zawdzięcza swoją niepodległość właśnie metodom terrorystycznym, zastosowanym przeciwko władzom kolonialnym. Kolejny okres historyczny terroryzmu dotyczył konfliktu w Palestynie, gdzie wykorzystany został jako metoda walki zbrojnej między Arabami i Żydami. Terroryzm palestyński od początku lat 70. (porwanie izraelskiego samolotu w Rzymie) przybrał wymiar zjawiska międzynarodowego, którego areną stał się cały świat, do czego przyczynił się znacząco postęp techniczny²⁷.

W latach 80. terroryzm stał się najpopularniejszą metodą walki politycznej licznych ugrupowań politycznych. W tym samym czasie pojawiło się także zjawisko wspierania finansowego i logistycznego terrorystów przez państwa (tzw. terroryzm sponsorowany). W podobnym okresie zaczął rozwijać się też terroryzm religijny, a wrogie działania skierowane zostały nie tylko przeciwko konkretnym podmiotom, a przeciwko całej kulturze (cywilizacji zachodniej)²⁸. W równoległym okresie funkcjonowały w Europie ugrupowania terrorystyczne o zabarwieniu lewackim, prawdopodobnie wspierane przez komunistów. Ruchy terrorystyczne lat 80. określono mianem „proxy warfare” czyli zastępczych działań wojennych. Uważa się, że duża część ugrupowań terrorystycznych miała swoich mocodawców, w postaci różnych państw, realizujących w ten sposób swoje interesy²⁹.

Ostatni okres terroryzmu związany jest z tzw. religijną falą terroryzmu, a jej początek datuje się na wybuch rewolucji islamskiej w Iranie i inwazję ZSRR na Afganistan, które miały miejsce w 1979 roku. Powstałe wówczas komórki partyzancko-terrorystyczne przetrwały i stanowiły fundament późniejszych organizacji, takich jak Al-Kaida³⁰. Jeden z najbardziej znanych przejawów działania terrorystów islamskich przypada już na XXI wiek, kiedy przeprowadzono skuteczny zamach przy użyciu samolotu na budynek World Trade Center. Oprócz ogromnej liczby ofiar wypadek ten wywołał przerażenie ludzi na całym świecie – później

²⁵ Tamże, s. 24.

²⁶ M. Szczur, *Terroryzm wyzwaniem i zagrożeniem współczesności*, [w:] Zeszyty Naukowe WSPiA, Nr 1/2010, s. 410.

²⁷ J. Dworzecki, *Terroryzm jako zagrożenie...*, dz. cyt., s. 181-235.

²⁸ J. Tomaszewicz, *Od skrytobójstwa do miatężewojny. Ewolucja terroryzmu politycznego w Europie - aspekty ideologiczne, taktyczne i organizacyjne*, [w:] Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Nr 11/2014, s. 126-133.

²⁹ J. Dworzecki, *Terroryzm jako zagrożenie...*, dz. cyt., s. 181-235.

³⁰ I. Resztak, *Pojęcie, historia i typologia zjawiska terroryzmu*, [w:] Науковий Вісник, Nr 4/2011, s. 522-534.

okazało się, że niebezpiecznie. Niedługo później Al-Kaida przeprowadziła zamachy w Madrycie i Londynie. Terrorysty obrali niezwykle skuteczną taktykę dobrze zaplanowanych zamachów samobójczych zobligowanych na spowodowanie jak największych strat – dlatego przeprowadzane były w miejscach publicznych, gromadzących wielu ludzi (np. metro). Rozdrobniona struktura organizacyjna sprawiła, że mimo szeroko zakrojonych działań mocodawcy tych zamachów pozostawali nieuchwytni³¹.

Rozmiar zamachów powodowanych przez islamskich ekstremistów sprawił, że współcześnie często terroryzm identyfikuje się głównie z nimi, jest to oczywiście niewłaściwe. Oprócz tej formy pod koniec XX i na początku XXI wieku pojawiły się grupy terrorystyczne o tzw. zabarwieniu millenarystycznym, gdzie zamachy terrorystyczne popełniano w imię osiągnięcia celów ekologicznych i innych. Pojawił się też terroryzm kryminalny³².

Transformacja terroryzmu

Jak wskazano już w genezie zjawiska, terroryzm podlega nieustannej ewolucji. W literaturze funkcjonuje tzw. koncepcja falowości terroryzmu, która wyróżnia kolejne jego etapy, przyjmujące różną postać w zależności od uwarunkowań politycznych. Wyróżnia się cztery fale (niektóre z nich nakładają się na siebie)³³:

- anarchistyczną – rozpoczęła się w Rosji i zakończyła rozpoczęciem I Wojny Światowej, a jej dominującym tłem była narracja rewolucyjna, idee anarchistyczne i nacjonalistyczne w sytuacji kryzysu wielkich imperiów;
- antykolonialna – rozpoczęła się Irlandii Północnej po I Wojnie Światowej i osiągnęła szczyt „popularności” po II Wojnie Światowej, a jej głównym kontekstem była narracja antykolonialna, idee samostanowienia narodów oraz kryzys kolejnych wielkich imperiów;
- nowolewicowa – rozpoczęła się w drugiej połowie lat 60. i skończyła w ostatniej dekadzie XX wieku, a jej zasadniczym obrazem była narracja rewolucyjna, idee lewicowe, nacjonalistyczne oraz zima wojna i konflikty jej towarzyszące;
- era dżihadu – rozpoczęła się w 1979 roku i trwa do dziś, jej tłem jest narracja religijna, antyglobalistyczna i antyhegemonistyczna, postępująca globalizacja i rozwój technologiczny.

Do połowy lat 80. terroryzm można określać mianem klasycznego (tradycyjnego), a jego celem było wywołanie zainteresowania swoją sprawą oraz zwerbowanie szerokiej liczby zwolenników i zdobycie różnego rodzaju poparcia dla idei. Organizacja tradycyjnych ugrupowań miała hierarchiczną strukturę, której wierzchołek stanowi kierownictwo, a poziom wykonawczy realizowany jest przez zbrojne ramię grupy. Fundamentalna jest jednak infrastruktura – zaplecze

³¹ M. Szczur, *Terroryzm wyzwaniem...*, dz. cyt., s. 410.

³² R. Borkowski, *Terroryzm ponowoczesny*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, s. 110.

³³ Tamże, s. 115.

logistycznie i środki finansowe. Do typowych aktywności tych terrorystów należą zamachy na polityków. Terroryzm tradycyjny to m.in. terroryzm ideologiczny i socjalno-rewolucyjny, których zasadniczym celem jest społeczna i polityczna rewolucja mająca doprowadzić do obalenia i zmiany władzy³⁴. Innym rodzajem terroryzmu tradycyjnego jest jego etniczno-nacjonalistyczna odmiana, której celem jest suwerenność narodowa mniejszości posiadających własną kulturę (np. Tamilowie na Sri Lance)³⁵.

Terroryzm odnoszono też do szerszych i mniej zdefiniowanych zjawisk – np. określano tak działania państw bloku wschodniego, postrzegając je jako zastraszanie innych państw poprzez demonstrację siły militarnej. Terroryzm odnoszono też do niestabilnych państw posiadających broń masowego rażenia, wykorzystujących ją jako formę szantażu – to tzw. superterroryzm. Jednym z najaktualniejszych „nowych” obszarów terroryzmu jest cyberterroryzm, wykorzystujący potencjał nowych technologii do destrukcyjnych celów³⁶.

Historycznym, ale w negatywnym sensie, momentem rozwoju terroryzmu był atak na World Trade Centre, który doprowadził do zmiany postrzegania tego zjawiska jako priorytetowego w sferze bezpieczeństwa globalnego. Terroryzm przestał mieć jakiegokolwiek granice i mógł oddziaływać na dowolne państwo na świecie – w porównaniu do terroryzmu tradycyjnego jego nowa odmiana okazała się być jeszcze bardziej niebezpieczna i jeszcze trudniejsza w zwalczaniu. Przyczynił się do tego rozwój technologiczny. Nowy terroryzm cechuje się silną, ideologiczną motywacją, bezwzględnością oraz elastyczną i dynamiczną strukturą. Ważne są przy tym źródła finansowania, zapewniające stabilne funkcjonowanie ugrupowań terrorystycznych, które są zdywersyfikowane i pochodzą od państw i partii politycznych, z działalności kryminalnej oraz z legalnych działalności. Finansowanie w przeszłości znacząco determinowało skalę oraz rozmiar działalności terrorystów, ale również to uległo zmianie. Współczesna taktyka terrorystów pozwala na dużą skuteczność i spektakularność działań nawet przy minimalnych nakładach. Terrorysty środki przeznaczają głównie na utrzymanie infrastruktury szkoleniowej, rekrutację i propagandę³⁷.

Skuteczność współczesnego terroryzmu definiują jego narzędzia. Z jednej strony jest to technologia i swoistego rodzaju know-how (np. dotyczące konstrukcji materiałów wybuchowych z łatwo dostępnymi środkami), z drugiej jest to czynnik ludzki, który stanowi nie mniej ważny aspekt – tyczy się to przede wszystkim zindoktrynowanych zamachowców-samobójców o dużej motywacji. Mają oni przekonanie, że cel jest święty, a to usprawiedliwia w ich przekonaniu mordowanie niewinnych, w tym nierzadko rodaków (większość zamachów ma miejsce w świe-

³⁴ A. Chwast, K. Jałoszyński, *Strach - narzędzie przemocy w rękach terrorystów*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2017, s. 29.

³⁵ P. Sitko, *Terroryzm. Rola i miejsce Policji...*, dz. cyt., s. 16.

³⁶ G. Nowacki, C. Krysiuk, *Nowe trendy współczesnego terroryzmu*, [w:] *Logistyka*, Nr 6/2014, s. 7902-7912.

³⁷ J. Gryz, *Terroryzm międzynarodowy jako zjawisko społeczne w początkach XXI wieku*, [w:] *Zeszyty Naukowe AON*, Nr 1/2016, s. 6-7.

cie islamskim). Organizacje terrorystyczne szkolą nawet dzieci, ponieważ te są bardziej podatne na indoktrynację – dodatkowo selekcjonowane są jednostki najbardziej podatne na perswazję, a grunt do pozyskiwania nowych rekrutów mogą tworzyć szkoły sponsorowane przez organizacje powiązane z terrorystami³⁸.

Zamachy terrorystyczne cechują się dobrą organizacją – przede wszystkim jest to anonimowość sprawców i precyzja działania (na atak wybierany jest konkretny cel, najczęściej skupiający wielu ludzi). Szkolenia dodatkowo zwiększają sprawność zamachowców, którą rozpatrywać należy przez przeciwdziałanie wykryciu oraz zabicie największej liczby ofiar lub dokonanie możliwie największych szkód materialnych. Szczególnie skuteczne są zamachy samobójcze, ponieważ nie wymagają zapewnienia bezpieczeństwa zamachowcowi. Ponadto jego śmierć nie pozwala też na przesłuchanie i wydobycie informacji³⁹.

Terrorystyczne organizacje tradycyjne miały określone cele polityczne, kierowały się chęcią zwrócenia uwagi opinii publicznej, starały się też nie zaprzepaścić zrozumienia zwykłych ludzi. Znaczenie miał sam fakt zamachu a nie liczba jego ofiar (IRA informowała o swoich działaniach, przez co unikano ofiar w osobach postronnych). W przypadku nowego terroryzmu te elementy nie występują – terroryści nie wyrażają żadnych realnych żądań, nie szukają też poparcia, najistotniejsze jest wywoływanie strachu i jak największa liczba ofiar. W zasadzie jest to forma fanatyzmu. O ile we wcześniejszej generacji terroryzmu uwzględniano ryzyko śmierci sprawców, to starano się je ograniczać, w nowym terroryzmie nikt nie liczy się z życiem „żołnierza” a jego śmierć nie tylko stanowi nieodłączny element przeprowadzonej akcji, ale zwiększa też poczucie bezsilności społeczeństwa (jak walczyć z kimś, kto nie boi się śmierci?). Przeciwdziałanie polegające na groźbie zabicia sprawcy, osadzenia go nie przynosi obecnie żadnych efektów. Negocjacje z terrorystami są bezcelowe, bo śmierć stanowi warunek nagrody (według przekonań sprawców)⁴⁰. Dodatkowo, o ile w przypadku tradycyjnego terroryzmu wykorzystywano zwykle konwencjonalną broń, to terroryzm współczesny wykorzystuje improwizowane środki, powszechnie dostępne urządzenia elektroniczne oraz wiedzę pozyskiwaną za pośrednictwem Internetu⁴¹.

Również komunikacja z kierownictwem jest przez to łatwiejsza, choć takie działanie jest stosunkowo rzadkie. Wzmoczone i represyjne środki przeciwdziałania stosowane przez państwa doprowadziły do decentralizacji struktur ugrupowań terrorystycznych, ograniczając ich możliwości finansowe i operacyjne. W obecnym czasie zamachy przeprowadzane są przez małe grupy albo pojedyncze jednostki, są też realizowane w mniejszym zakresie niż jeszcze kilkanaście lat temu. Duże, złożone i precyzyjnie zaplanowane akcje zmieniły się na mniejsze

³⁸ M. Szczur, *Terroryzm wyzwaniem...*, dz. cyt., s. 410.

³⁹ M. Piekarski, *Ewolucja taktyki terrorystów po roku 2001*, [w:] *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, Nr 7/2015, s. 243-254.

⁴⁰ A. Chwast, K. Jałoszyński, *Strach – narzędzie przemocy w rękach terrorystów*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2017, s. 30.

⁴¹ S. Wojciechowski, *Terroryzm na początku XXI wieku. Pojęcie. Przejawy. Przyczyny*, Wydawnictwo Contact, Poznań 2013, s. 230.

i spontaniczne. W ostatnich latach częste były zamachy typu „alone wolf” (samotny wilk), wykorzystujące pojedynczych zamachowców, niepowiązanych bezpośrednio z żadnymi strukturami. Tacy terroryści rekrutują się niemal samodzielnie, pod wpływem propagandy, ale w jeszcze większym stopniu na skutek niezadowolenia z życia. Często są to niewykwalifikowani potomkowie imigrantów, są rozczarowani swoją sytuacją, przez co łatwo radykalizują się pod wpływem innych osób, w więzieniu lub przez Internet. Wykorzystują oni do działania łatwo dostępne materiały – np. benzynę, noże, samochód (którym mogą staranować zabezpieczenia lub wjechać w tłum)⁴². Z powodu ograniczonych możliwości cele ataków „samotnych wilków” są inne – to dowolne i powszechnie dostępne obiekty, często też całkiem przypadkowe, częściej cywilne niż militarne. Taki typ terroryzmu jest szczególnie trudny do obrony, bo zamachy nie są wspólnie planowane, służby nie mogą przechwycić wymiany informacji, sprawca nie kontaktuje się z nikim w tej sprawie, często nie istnieją żadne bezpośrednie zależności z terrorystami, zwykle też sprawca nie nabywa zabronionych materiałów⁴³. Terroryści kreatywnie wykorzystują możliwości technologii informatycznych – wykorzystywane są do propagandy, rekrutacji, znajdują zastosowanie w zamachach (zdalne zapalniki), planowaniu (mapy satelitarne) i komunikacji (nietypowe komunikatory nieobjęte kontrolą)⁴⁴. Nowym zjawiskiem jest też „turystyka terrorystyczna” polegająca na werbowaniu przez Państwo Islamskie europejskich neofitów (bez wcześniejszych powiązań z islamem), którzy są szkoleni do walki. Również obywatele Polski zasiliли szeregi terrorystów⁴⁵.

Terroryści zmienili też swoje działanie w zakresie organizacji struktur, wzorem zorganizowanych grup przestępczych. Dotyczy to organizacji sieciowej, która uwzględnia luźniejsze struktury, mniej zhierarchizowane, mniej bezpośrednio i bardziej mobilne. Część działań realizowana jest na zasadzie zlecenia usług wykwalifikowanym przestępcom (np. w zakresie dostarczania broni czy materiałów wybuchowych). Struktura sieciowej organizacji terrorystycznej cechuje się brakiem kodyfikacji i hierarchizacji w zakresie koordynacji działań, relacje zmieniają się dynamicznie, zależnie od zadań i uwarunkowań. Ponadto sieci mają dynamiczne, obustronne połączenia, wykraczające poza organizację i terytorium, a wewnętrzne i zewnętrzne związki stanowią rezultat wspólnych wartości, interesów i wzajemnego zaufania⁴⁶.

Brak wyraźnych związków sprawia, że takie grupy są mniej podatne na wykrycie, a dotarcie do jednej jednostki pozostaje obojętne dla całej struktury – jej rola i zadania zostaną szybko zastąpione przez inną osobę, natomiast posiadane przez nią informacje są niewystarczające żeby rozbić całą grupę. Taka struktura pozwala też na wykorzystywanie podmiotów (legalnych i nielegalnych) spo-

⁴² J. Tomaszewicz, *Trajektoria współczesnego terroryzmu międzynarodowego – nowe wyzwania*, „Studia Lubuskie” 2016, t. 12, s. 165.

⁴³ Tamże, s. 166-167.

⁴⁴ S. Wojciechowski, *Terroryzm na początku XXI wieku...*, dz. cyt., s. 66.

⁴⁵ Tamże, s. 67.

⁴⁶ A. Chwast, K. Jałoszyński, *Strach - narzędzie przemocy...*, dz. cyt., s. 22-23.

za ugrupowania przy zachowaniu anonimowości, co również zwiększa poziom bezpieczeństwa. Potencjał sieciowości widoczny jest w efektywności zamachów i niewykrywalności zamachowców-samotnych wilków, którzy są niemal całkowicie samodzielni i nie potrzebują żadnego kontaktu i wsparcia. Często po przeprowadzonym zamachu służby nie były w stanie ustalić żadnych powiązań⁴⁷. Sieciowość opiera się na wykorzystaniu technologii, głównie na obszarze przekazu informacji. Niezbędne urządzenia można kupić w sklepie pozostając całkowicie anonimowym. Dlatego współczesny terrorizm identyfikowany jest z technologią, bo bez niej nie byłby możliwy. Kolejnym obszarem zagrożenia jaki można przewidywać jest cyberterrorizm wymierzony w infrastrukturę krytyczną – wystarczy wskazać, że za pomocą sieci terroryści mogą wpłynąć na pracę ważnych obiektów (elektrowni, tam wodnych, sieci kanalizacyjnych) albo sparaliżować system bankowy⁴⁸.

Specyfika organizacyjna współczesnych organizacji terrorystycznych oraz ich fanatyczni członkowie sprawiają, że większość kontrdziałań państwa staje się bezskuteczna. Szczególnie zwalczanie organizacji sieciowych jest niezwykle trudne. Samo dotarcie do inicjatorów zamachów i źródeł propagandy jest w zasadzie niemożliwe. Do walki z terrorystami wykorzystywane są coraz to nowe środki i prawa, ale terroryści nie pozostają bierni i również modyfikują swoje działania.

Podsumowanie

Za jedno z najbardziej aktualnych, najczęściej występujących i realnych zagrożeń uważa się terrorizm. Terrorizm nie ma jednoznacznej definicji, może przyjmować różne formy, na przestrzeni długiej historii znacząco ewoluował. Zasadniczym jego elementem wydaje się to, że podmiot słabszy walczy z podmiotem silniejszym z ukrycia, atakując newralgiczne jego punkty, powodując zastraszyć społeczeństwo i w ten sposób zdestabilizować struktury wroga. Istotą terrorizmu w dużej mierze stanowi element psychologiczny.

Cele terrorystów mogą być różne, różne mogą być też motywacje. Na każdym etapie historii można wyróżnić jednak wiodący model terroryzmu, zaznaczyć tu trzeba, że jego odmiany różnią się też metodą walki i organizacji. Analizując ewolucję terroryzmu można wyróżnić bardzo charakterystyczną odmianę współczesną – właściwe dla niej cechy to oparcie w ideologii radykalnych odłamów islamu, globalny zasięg, wykorzystanie zindoktrynowanych „żołnierzy”, zamachy samobójcze, struktury sieciowe, wykorzystanie nowych technologii, małe potrzeby finansowe, nastawienie na największą liczbę ofiar i szkód.

⁴⁷ M. Piekarski, *Ewolucja taktyki terrorystów...*, dz. cyt., s. 243-254.

⁴⁸ M. Kędziński, *Sieciowość współczesnych organizacji przestępczych funkcjonujących w obszarze przestępczości zorganizowanej i terroryzmu*, [w:] Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Nr 10/2014, s. 74-103.

Literatura:

1. Abo Saeid T., *Organizacja Narodów Zjednoczonych w walce z terroryzmem*, „Zeszyty Naukowe WSFiP”, Nr 4/2014.
2. Antonów R., *Charakterystyka współczesnego terroryzmu*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Nr 4/2015.
3. Bolechów B., *Terroryzm (w:) Organizacje międzynarodowe w działaniu*, A. Florczak, A. Lisowska (red.), Wydawnictwo OTO, Wrocław 2014.
4. Bolechów B., *Terroryzm w świecie podwubiegunowym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
5. Borkowski R., *Terroryzm ponowoczesny*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014.
6. Bczyk M., *Walka z terroryzmem jako zadanie prawa karnego – uwagi na marginesie wprowadzenia do kodeksu karnego art. 259a*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2017, z. 1.
7. Cesarz Z., Stadtmuller E., *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
8. Chwast A., Jałoszyński K., *Strach – narzędzie przemocy w rękach terrorystów*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2017.
9. Dworzecki J., *Terroryzm jako zagrożenie współczesnego świata*, „Zeszyt Naukowy”, Nr 5/2011.
10. Gryz J., *Terroryzm międzynarodowy jako zjawisko społeczne w początkach XXI wieku*, „Zeszyty Naukowe AON”, Nr 1/2016.
11. Jaruszewski W., *Terroryzm w dobie współczesnych konfliktów*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych Politechniki Koszalińskiej”, Nr 17/2013.
12. Kędzierski M., *Sieciowość współczesnych organizacji przestępczych funkcjonujących w obszarze przestępczości zorganizowanej i terroryzmu*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, Nr 10/2014.
13. Korycki S., *System bezpieczeństwa Polski*, AON, Warszawa 2010.
14. Kucharski M., *Wpływ zjawiska terroru i terroryzmu na bezpieczeństwo państwa*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, Nr 1/2015.
15. Kuniński T., *Wokół definicji terroryzmu C.A.J. Coady’ego*, „Diametros”, Nr 33/2012.
16. Nowacki G., Krysiuk C., *Nowe trendy współczesnego terroryzmu*, „Logistyka”, Nr 6/2014.
17. Piekarski M., *Ewolucja taktyki terrorystów po roku 2001*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, Nr 7/2015.
18. Reształ I., *Pojęcie, historia i typologia zjawiska terroryzmu*, „Науковий Вісник”, Nr 4/2011.
19. Sitko P., *Terroryzm. Rola i miejsce Policji w jego zwalczaniu*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Katowicach, Katowice 2013.
20. Szczur M., *Terroryzm wyzwaniem i zagrożeniem współczesności*, „Zeszyty Naukowe WSPiA”, Nr 1/2010.
21. Tomaszewicz J., *Od skrytobójstwa do miateżewojny. Ewolucja terroryzmu politycznego w Europie – aspekty ideologiczne, taktyczne i organizacyjne*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, Nr 11/2011.
22. Tomaszewicz J., *Trajektoria współczesnego terroryzmu międzynarodowego - nowe wyzwania*, „Studia Lubuskie” 2016, t. 12.
23. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 nr 88 poz. 553).
24. Wiak K., *Prawnkarne środki przeciwdziałania terroryzmowi*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2010.
25. Wieczorek I., *Zjawisko terroryzmu*, „Zeszyty Naukowe Kujawskiej Szkoły Wyższej”, Nr 1/2016.

26. Wojciechowska-Filipek S., Ciekanski Z., *Bezpieczeństwo funkcjonowania w cyberprzestrzeni jednostki – organizacji – państwa*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2015.
27. Wojciechowski S., *Terroryzm na początku XXI wieku. Pojęcie. Przejawy. Przyczyny*, Wydawnictwo Contact, Poznań 2013.
28. Zajda M., *Teoretyczne aspekty terroryzmu*, „Security, Economy & Law”, Nr 8/2015.